

Н. Прип'якевич
І. Прип'якевич

З історії

НАШ РІДНИЙ КРАЙ ч. 4.

Др. Іван Крип'якевич

**З історії
ГУЦУЛЬЩИНИ**

Л Ї В І В 1929.

НАШ РІДНИЙ КРАЙ
ІСТОРИЧНО-КРАЄЗНАВЧА КНИГОЗБІРНЯ
РІК I. Ч. 4.

Др. Іван Крип'якевич

22.542

**З ІСТОРІЇ
ГУЦУЛЬЩИНИ**

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Львів 1929.
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НЕДІЛЯ“
Львів, Бляхарська ч. 6.

T3(2YK 33)4 + T3(2YK 331/42-4

20m.

З друкарні Вид. „Неділя“ Львів, вул. Кордецького 41 а
Телефон 76-24.

I.

Гуцульщина, чудова гірська країна, з расовим населенням і оригінальною культурою, має свою давню минувшину, деколи спокійну й ідилічну, частійше мрачну й бурливу.

Про походження Гуцулів наука до тепер не могла сказати нічого певного. Самі мешканці гір звуть себе не тільки Гуцулами, а також Руснаками, руськими людьми, тепер уже й Українцями. Назва Гуцулів, здається, досить нова: професор Гаке (Haquet), що об'їздив з доручення австрійського уряду наші гори 1793 р., називає верховинців „правдивими Покутянами“, „гірськими Русинами“, — назви Гуцулів ще не згадує. Мабуть назва Гуцул є румунська, повстала із гоц — розбишак і окінчення — ул; так певно Волохи звали карпатських опришків, з часом і інші сусіди почали звати верховинців зпід Чорногори Гуцулами. Расово Гуцули, як виказали поміри пок. проф. Вовка, се чистий етнічний тип, — чужі домішки дуже невеликі. Гуцули рішучо належать не до чужих східніх народів (Узи, Печеніги), як думали давні дослідники, але до українського племені.

Археологічні нахідки вказують, що Покуття і сама Гуцульщина вже у дуже давні епохи мала якесь населення й початкову культуру. І так знаходяться тут предмети вже з кам'яної епохи, — хоч іще дуже рідко; кам'яні вироби стрічаються в

околицях Коломиї; в Снятині над Прутом найде-но кремінний ніж; у Рожнові в камяному гробі викопано камянний ніж; в Микуличині найшлося камяне ядро. З новішої мідяної епохи від-найдено деякі предмети у Слободі Рунгурській: плоску сокиру, ніж і гачок до вудки; між Косовом і Химчином знайдено також мідяну сокиру. У знач-нім числі знаходяться на Покутті також пам'ятки з римських часів, а саме римські монети, так в околиці Коломиї, в Снятині і навіть у глибоких горах у Текучій; тут на присілку Гнилиця щорічно при оранню одного поля добувають римські мо-нети з часів цісарства. Як відомо, з часів Траяна границі римської держави сягали аж під Карпати, тоді римські купці заходили також у нашу Гуцуль-щину, можливо, що були в горах римські копальні.

З княжих часів про наші гори не маємо май-же ніяких згадок. На Підгір'ю найзначнішою осе-лею була тоді Коломия. Тут уже були солеварні і коломийська сіль ішла в далекі сторони аж до Київ'а. Король Данило уживав доходів з соли на утримання війська. Галицька літопись подає з Ко-ломії характеристичний образок боротьби князя з боярами. „Галицькі бояре називали Данила сво-їм князем, а самі держали всю землю. Доброслав Судич, попів внук, запанував як князь і грабував усю землю; без волі князя він прийшов у Бакоту і перейняв ціле Понизє... І було в землі велике замішання і грабування від них. Данило, як дові-дався про се, з великим жалем прислав свого стольника Якова до Доброслава, — сказати боя-рам: „Я ваш князь, а ви мене не слухаетесь, гра-

буєте землю; я тобі, Доброславе, заборонив приймати в службу чернигівських бояр, а казав роздавати волости галицьким. Коломийськуж сіль затримайте для мене“. Доброслав сказав на те: „Добре“. Але тим часом, як Яков сидів у нього, прийшли Лазар Домажирич та Івор Молибожич, два беззаконники з мужичого роду, і поклонилися Доброславу до землі. Яків здивувався і питав, чого вони так кланяються, — Доброслав відповів: „Я дав їм Коломию!“ — Яков сказав: „Як же ти міг без княжого дозволу дати її їм? Адже наші великі князі мають Коломию на удержання оружників, а сі не варті мати і своєї батьківщини!“ — Але Доброслав на те тільки засміявся й сказав: „Щож уже скажу на се?!“ — Отже в Коломийщині були значні державні землі, які бояре хотіли захопити для себе. Але які оселі були вже тоді на південь від Коломиї і як далеко в гори сягала кольонізація, про се не знаємо нічого певного. Можна здогадуватися, що людські оселі опанували наперед родючу низину над Прутом, а звідти посувалися поволі долинами рік Бистриці, Прута, Черемоша й інших, углибину гір. Гори притягали населення багатством полонин і „жиру“ в букових лісах; для більших промисловців були цінні сільні жерела біля теперішнього Березова, Косова, Кут і ин., березівська і свирська *Баня* походять мабуть із княжих часів, — тоді банями називано солеварні. Назви деяких місцевостей у горах вказують на їх старовинність. Дуже давна, — може найдавніша з усіх — є назва Дземброні під Чорногорою, ще з тих часів, як у нашій мові були но-

сові звуки і говорено „дзембр“ чи „зембр“ замість „зубр“. Город коло Косова, Городище коло Брустур, Городище біля Іспаса над Пістинькою, Городище біля Тюдева — се останки давніх укріплень Село Іспас над Пістинькою, гора св. Покрови коло Дебеславець, Манастирське під Косовом — сліди поширення християнства. Пасмо Руський Діл у Чорногорі — чи не гранична гора галицької держави на полудни? Печеніжин, Татарів вказують на оселі Печенігів і Татар. Але село Княждвір коло Коломиї, Княже над Черемошем і гора Княже біля с. Лючки скорше звуться від волоських князів-війтів, як від князів давньої, галицької держави.

По занепаді галицької держави (1340 р.) Гуцульщина і Покуття аж по Прут перейшли мабуть до молдавського воєвідства; під польську владу перейшли аж 1395 р. Але протягом XIV віку і до половини XV в. не маємо ще ніяких докладніших вісток із сих околиць.

Щойно в половині XV в., в роках 1420 — 1460, відкривається поволі нашим очам таємнича країна на південь від Коломиї. Там за Прутом, одна по одній виринають нові оселі, — чи справді нові, чи тільки вперше нам відомі? Так чуємо вперше про Печеніжин і Ключів, села галицького теляна Івана Колі; Ключів згодом переходить у руки шляхтичів Українців, Олекси та Василя з Переросля. Теперішні Дебеславці звуться Добеславці і мають також власників Українців Марка з Яниковець та Дмитра з Підвербець. Над рікою Рибницею згадується Рознів (Рожнів) і Рудники. Тут починається справжнє Покуття, — тоді се не

вся Коломийщина, а тільки невелика країна в куті між Прутом і Черемошем. Над самим Черемошем є села Рибно й Кути, на які мали привілеї ще від Ягайла якісь Бєняш та Індрих, сини Жигимонта (може Чехи?). Між Кутами й Рибном було село Звижин чи Здвижин, якого сьогодні карти вже не вказують; чи залишилася по ньому пам'ять десь на місці? По другім боці Черемоша згадуються теперішні буковинські села Банилів, Замостє і Миліїв. Дальше під самими горами є Косово (Косів). Спершу се було тільки село, що належало до державних земель. Відомий литовський князь Свитригайло, який за згодою брата Ягайла управляв у Галичині аєякими землями, надав 1424 р. Косів Максимови дбо Владови Драгосиновичеви, мабуть Волошинови родом; у Косові згадується монастир (теперішнє село Манастирське), при описі границь потоки Воловець і Ходосів, гора Стіжки, пасіка, дубина й по горах „обчини“, себто спільні землі (тепер „вібчини“). Пізнійше Косів належав до земель снятинського староства; в 1472 р. була тут уже жупа, себто копальня соли. З початком XVI в. Косів перейшов у державу шляхтичів Українців, Шумлянських, Марка й Максима. Біля Косова з 1424 р. є Пістинь.—Делятин був гніздом української шляхти Делятинських, з яких жили тоді Івашко, Мелешко, Стецько й Костко. З сіл чистої Гуцульщини в XV в. знаємо вже Березів; і тут є цілий гурт дрібної шляхти, Українців, як Станко, Сенько, Юрко. Березівська шляхта се найбільше рухливий елемент у тодішній Гуцульщині, стрінемо її у всіх народніх рухах і повстаннях. Врешті в далеких го-

рах в 1424 р. згадується поляна Жабє; дістав її від Свитригайла згаданий Драгосинович.

В XVI віці згадуються інші оселі. Около 1500 р. маємо Довгополе, Ростоки, Вижницю. У виказі 1515 р. є Стопчатів, Уторопи, Пістинь, Микуличин. В 1565 р. появляється „урочище“ Тюдево. В томуж часі побіч Косова-села повстає Косів-місто. Початок йому дав снятинський староста Тенчинський, який „посадив містечко“, що мало зватися Риків; вже побудувалося в ньому 60 господарів. Але пізнійше Косів дістався пану Язловецькому і він казав своїм слугам „розметати“ містечко, — аж згодом його відновлено вдруге. В 1579 р. маємо Рунгури, Ослави Великі і Малі, Космач. На картах французького інжинєра Бопляна коло 1650 р., де перший раз подано докладнійшу топографію України, є отсі гуцульські села: Зелена, Микуличин, Березів, Космач(?), Тюдів, Ростоки, Устеріки, Довгополе, — дальше Чорні гори й за ними Ясенів (угорський) і велике число осель на Підгір'ю.

Серед осель Гуцульщини особливу увагу звертають села з чужими назвами, як Акришори, Брустури, Дора, Люча, Прокурава, Ферескуля, Шешори. Так само є багато гір, лісів, полонин, рік з такими чужими назвами: Андомир, Ардан, Арджелюджа, Баркан, Тега, Горган, Гоя, Грагіт, Гроб, Гропа, Зімир, Калятура, Каратура, Карматура, Кічера, Копиаш, Кукул, Ледескул, Люнгу, Лябина, Магура, Мель, Менгелик, Мерешір, Мунчель, Палтин, Пунтир, Пекура, Препір, Прокурава, Пунчеля, Резина, Риза, Рипа, Ротундул, Рунок, Рушор, Секатура, Смугар, Спин, Стевіора, Стришора, Терни-

шори, Томнатик, Туркул, Фрунтія, Шешори, Шипіт і багато інших. Деякі з цих назв без труднощів можна пояснити як вазви румунські: *acrisor* — кваскуватий; *arde* — горіти; *brusture* — підбіл; *casacatura* — віз; *chiciura* — иней, мороз; *copilet* — парости рослини; *cuc* — зазуля; *gorgan* — горб; *iung* — довгий і т. д. Все це безсумнівні свідчення колишньої румунської колонізації в наших горах.

Румуни або Волохи, як їх називано, напливали в гори, як кочуючі пастухи з чередами овець. Власники гірських полонин, часто тільки номінальні, охоче приймали сей чужий елемент, щоби хоч як небудь загосподарити свої землі, дозволяли Волохам вільно вибирати собі місце і лише брали від них податок у натурі, як сир, вовну, кожухи, баранів чи вівці. Волоська колонізація почалася мабуть уже під кінець княжих часів, як Волохи взагалі вперше займали північні сточища Карпат; але першим поіменно відомим волоським колоністом є той Максим або Влад Драгасинович з 1424 р., що мав господарити в Косові і на полянах Березова й Жабя. Сильніший вплив Волохів прийшов мабуть аж у XVI і XVII в., — тоді вперше появляються села Рунгури й Шешори.

Про тодішній побут Гуцульщини й Підгір'я маємо докладніші відомості з люстрації королівщин, себто опису державних земель з 1565 — 1566 та 1570 р. Землі на південь від Прута належали адміністративно до коломийського повіту, в якому були два староства — коломийське та снятинське. Земля в частині належала до дер-

жави й нею управляли старости. Приватні землі були вже переважно у руках захожої польської шляхти, як Бучацьких, Язловецьких, Зборовських, Мелецьких, Тенчинських і ин. Але серед дрібної шляхти є Українці, як Івасько Борисовський у Березові Вижнім і Федір Бедруг у Березові Нижнім.

Число населення виказане тільки в тих місцевостях, що належали до королівщин, і то тільки загально. І так мали 1565 року: Завале 31 роднну, Залуче 33, Княже 47, Драгасимів 10, Тучапи 11, Джурів 28, Рибно 15, Здвижин 43, Кути 48, Рожнів 73 родин. Бачимо отже, що на першому місці стоїть Рожнів, що міг мати 400 — 500 душ. Кути і Княже мали до 300 душ і тд. Тодіж Снятин мав 197 родин, себто 1200 — 1400 людей. Коломия 281 родин, себто 1700 — 2000 людей. Загально населеннє в XVI віці було в десятеро менше, як сьогодні (тепер Коломия має 35000 мешканців, Снятин 12000, Рожнів 6000 і т. д.).

В селах над Черемошем подано імена і прізвища мешканців. Усі прізвища українські або українщені. Характеристичні форми такі: Хомчич, Хведич, Рашик, Ковалик, Гримак, Босак, Братан, Тапчин, Власин, Іванчів, Тегеня, Юрчення, Францівський, Думка, Медвідь, Обух, Боклаг, Смук, Голловка і ін. Замітне, що нема цілком прізвищ на - як, -юк, що в наші часи на Гуцульщині знаходимо найчастійше. В деяких іменах і прізвищах відчувається чуже походження, але дуже рідко виразно названа етнографічна приналежність, як Угрин, Волошин. В селах над Черемошем не стрічаємо цілком Поляків, ані Жидів. Вони згадуються тільки в обох

містах над Прутом, але ще у невеликому числі: в Снятині на 197 родин є 10 Жидів, 10 Поляків, 7 Німців, в Коломиї на 281 прізвищ — Поляків є найбільше 10, Жиди не подані, — решта Українці. Але Жиди вже добували економічне значіння на Покутті: найбільші аренди мит. млинів і коршем були в їх руках; у Снятині є таким митником якийсь Жид, в Коломиї Жид Давид Александер з Галича.

Головним заняттям населення було скотарство. „Там за Коломиєю“, читаємо в урядових записках 1565 р. „є досить лісів і пустинь, в яких люде з ріжних сіл пасуть вівці і свині цілий рік, особливо як зродиться жир на Буковині; роблять там собі кошари, себто обори(!) на помешкання. А звичайно там пасуть вівчарі з таких сіл: з Ланчина, Печеніжина, Ключева, Сапоровського (Шепаровець), Лючої, Березова і з інших шляхотських сіл“. В іншій записці: „У тім снятинськім старостві є великі ліси до границі волоської й угорської, де з гір течуть ріки Черемош з іншими великими ріками. В тих лісах є дуже багато буковини, ялини й іншого дерева, на котрому буває омела; як на Буковині зародить жир, — й справді рідко коли заведе, — заганяють із посторонніх сіл шляхотських і староства свині на пасовисько і роблять там собі пастухи кошари для худоби й там проживають; з того буває велика користь“. Особливо розповсюджена була годівля овець. Податкові викази з 1515 р. подають подрібні цифри овець в ріжних місцях: в Березові Горішнім 100, в Березові Долішнім 250, в Лючі 200, в Делятині 150, в Микуличині 200, в Печеніжині 200, в Уто-

ропах 100, в Пістині 200. Про годівлю свиней є звістка знад Черемоша, що зганяли їх з різних сторін у букові ліси на „жир“; в Кутах було біля 180 штук, у Здвижині 140, в Рибнім 100 і под. Про воли і коні докладніших цифр нема; з домашньої птиці згадуються кури, рідше гуси.

Бжільництво було доволі поширене на Покутті. В Рожнові було 360 пнів, в Кутах 210, в Княжім 170, Здвижині 130 і т. п.

Про годівлю свиний є дати тільки з над Черемоша.

Також бжільництво було доволі розповсюджене над Черемошем.

Хліборобство давало небагато. В селах над Черемошем селяне засівали головню овес і вівсом платили дань. У Рожнові було також жито, пшениця, горох, просо. Коло Коломиї і Снятина є ще ячмінь і гречка. Ніде не знаходимо згадки про кукурудзу, так розповсюднену тепер на Покутті, — вона щойно перейшла з Америки до Європи і до Покуття ще не дійшла.

Про стан ловецтва не знаємо нічого. Селяне в деяких селах складають іще дань куницями або лисицями; про грубшого звіря не чувати, хоч тодішні карпатські ліси мусіли мати дуже густо всяку звірину.

Промисл у горах і на підгір'ю був зв'язаний головню з хліборобством та скотарством. Мельництво в глибині гір щойно починалося. Перший млин згадується в буковинським Банилові 1451 р., потім

в 1470 рр. є млини в Княжім, Рудниках, Гулукові; в 1565 р. в Княжім, Драгасимові, Рибнім, Кутах.

Горівчаний і пивоварський промисл стояв сильнійше в містах: в Коломії, у Снятині; близше гір є коршма з броваром у Рожнові і коршма в Джурові.

Скотарство продукувало масло, яке продовано фасками, сир коровячий і овечий, або волоський. З годівлею овець було звязане ткацтво й виріб сукна. З ткацьких виробів згадуються вже рушники, ліжники (й до тепер відомі гуцульські покривала на ліжка) й попруги, — про килими не чувати. Сукно „валено“ у водних млинах т. зв. вальниках або фолюшах. Такий млинвальник був 1471 р. в Княжім, 1515 в Делятині, пізнійше в Рожнові. З суконних виробів знаємо гуні.

Про деревні промисли майже нема згадки. Великих покутських лісів іще не рубано; до Снятина до двора брали тільки матеріял на будову та боднарську посуду.

Гірництво доставляє тільки соли. Сільні бані були чверть милі від Косова, де виварювано сіль у більше як 30 черенах (казанах), також менша сільна баня в Кутах.

Більшої спеціалізації в ремеслах у гірських оселях не бачимо. І навіть у Снятині з ремісників названо тільки 6 різників. Тільки в Коломії маємо ремесла з окремою цеховою організацією: (11 кушнірів, 7 кравців, 6 боднарів, 13 шлюсарів, римарів, ковалів і сидельників (один цех), 12 шевців, 8 різників і аж 150 пекарів, — санітарна і похоронна служба 2).

Дуже докладно означені в королівщинах селянські обов'язки. В наші гори не зайшла ще тоді панщина, — селяне не робили ніяких примусових робіт на ланах, а тільки платили податок у натурі або грішми, а що найбільше довозили дрова до староства. Так у Кутах, Здвижині й Рибні, що лежать „між гористими лісами, або між Альпами“, осілі селяне-хлібороби платять річно по 3 куниці, 8 маць (чвертий) вівса, 2 сирі, 2 курки; загородники або підсадки дають по одній куниці і одному сиrowи; вівчарі від череди одного барана, гуню або ліжник, сир і попругу. Крім сього давали: від пчіл щорічно десятину, від свиний двадцятину, від волів десятину що семий рік (пізнійше що п'ятий рік); від кожної хати плачено по димне 2 гроші; ціла громада давала т. зв. стації ялівку, фаску маска й декуди по курці з хати. Сі данини платили й грішми. Кожний господар мав довести до двора в Снятині по два дерева і матеріялу на всяку посуду. Попри се були ще й деякі надзвичайні податки, які стягали з селян. Як який чоловік прийде з Волощини або з іншої сторони і хоче замешкати в якому селі, платить лисицю або 1 золотий, се зветься лисичне; як відходить, дає „виходного“ 2 золоті. Як дівчина йде за муж у своїм селі, дає поємщини або поклонного на замок 6 гроший, а урядникови рушник; як іде до села іншого пана дає 2 золоті; як до волоської землі, то той, хто її бере, платить 3 зол. 6 гр., від удань, що зветься розпуст: „в тім краю Русь своєвільна з якої небудь причини не хоче мешкати з жінкою, або також жінка

з чоловіком, — той, хто дає причину до того платити 3 золоті“.

Про церкву й духовенство є вістки тільки з королівщини. Найдавніша згадка про монастир є, як знаємо, з Косова 1424 р., — памяткою по тім монастирі є село Монастирське.

В 1515 р. є священники в Ключеві, Стопчатові і Березові Нижнім; в 1565 р. в Завалю, Залучу, Княжим (два), Тучапах, Джурові, Рибні, Здвигині (два), Кутах, Коломиї (два); в 1570 році у Снятині (три); в 1579 р. в Ланчині, Печеніжині, Косові місті й селі, Рожнові.

II.

Політичні події більшого значіння рідко зачіпали Гуцульщину: вона лежала за далеко від живійших осередків громадянського життя, щоби могла відіграти визначнішу роль. Але все таки Гуцульщина була на границі трьох країв. Галичини, Молдави й Угорщини і спори між сусідніми державами знаходили відгомін і у ній. До того гірське населення свобідне, незалежне, легко давало втягнутися у вир боротьби, чи річ ішла за важні публичні, чи дрібні приватні справи. Льокальна історія Гуцульщини була доволі бурхлива.

Перший відомий рух, в якому брала участь Гуцульщина, се було т. зв. повстання Мухи 1490 р. Муха був з роду православний Українець, „простий хлоп“, мабуть із Молдави (Буковини), але „чоловік до зброї і до бою завзятий“. Він зібрав на молдавській границі велику ватагу селян, — числено її на 9000 людей, — нападав на Снятинщину і дальші околиці аж по Галич і Рогатин, рабував, що було можна, і здобич вивозив у Молдаву, Поляки підозрівали, що він є у змові з молдавським воєводою. Польський король скликав проти нього шляхотське військо. Муху розбито над Дністром і він сам ледви живий утік. Пізніше захоплено його зрадою, — видала його якась жінка, з якою любився (як згодом Довбуша!). Поляки арештували його, відвезли до Кракова і там

він умер у в'язниці. Між його помічниками була дрібна шляхта з Березова: Гринь, Іван, Василь, Петро, Григорій, — король skonфіскував їм маєстности за те, що вони пристали до „схизматика“ Мухи. Рік пізнійше 1491 р. знов появився тут якийсь Андрій Барул з Молдави, що звав себе правним спадкоємцем Руси, яку Казимир силою загорнув собі; його також зловили Поляки.

Сі рухи використовували молдавські воєводи, що зчаста входили у спори з Поляками, і при помочи таких ватаг робили напади на галицьке пограниччє. По невдалім поході польського короля на Буковину 1497 р., воєвода Стефан наїхав на Покуття й зайняв його аж по Золоту Бистрицю на заході. Молдавські воєводи зуміли зєднати собі у Галичині симпатії. Свідомійші Українці, особливо шляхта, вважали молдавські походи успішною зброєю проти Польщі і охоче давали підмогу Молдаванам. Так літом 1509 р. підчас походу молдавського воєводи Богдана на Галичину пристав до нього великий гурт української шляхти, між іншим також Григорій, Сенько, Гринча, Григор, Фича та Івасько Березовські; за се проголошено їх зрадниками і майно їх skonфіковано. В 1511 р. заборонено українському духовенству їздити за священнями у Молдаву, бо були підозріння, що воно там зраджує тайни польської держави. Підчас нового походу молдавського воєводи на Галичину 1530 р. знов пристало до нього багато Українців, він прийняв їх ввічливо, а Поляків казав убивати.

22.572

Львів. Бібліотека
АН УРСРЛьвівська державна
наукова бібліотека

3002

Так отже у сих перших рухах, що зачіпали о Гуцульщину, слідно політичні і національні риси, навіть державну традицію. Але згодом політична культура в Галичині занепадає, політична думка звужується і дальші рухи на Гуцульщині мають тільки соціальну барву, а то й переходять у просте розбишацтво.

До зросту непокоїв на Покутті багато причинилася шляхотська анархія, яку розвела можнійша польська шляхта. Середня українська шляхта, як Шумлянські, Делятинські й інші, згодом уступили з Підгіря, а на їх місце стали напливати польські шляхетські роди, як Бучацькі, Язловецькі, Ходимирські і ін. Польська шляхта забезпечувала своє володіння замками, яких побудовано дуже багато, як у Ланчині, Делятині, Дебеславцях, Печеніжині, Уторопах, Косові й ін. Шляхта жила шумно й голосно, у безнастанних спорах і домашніх війнах. Так нпр. в 1642 р. тереховельський староста Юрій Балабан наїхав зі своїми драконами село Березів, що належало до його ворогів Белзецьких і знищив його. Знов у 1646 р. Еварист Белзецький почав війну з своїми братами Бонавентурою і Теодором та наїхав на їх замок у Делятині. Його військо складалося із людей з Березова, Чорного Потока, Білих Ослав і інших сусідних сіл, із бескидських верховинців та своєвільних жовнірів зі Львова, разом 500 чоловіка. Він поставив проти замку на вигідному місці артилерію — 4 гармати, 2 моздіри і 12 гаківниць — і завзято бомбардував мури; артилерією проводив піп Андрій, намісник (декан) з Делятина; рівночасно

верховинські стрільці розвели огонь з рушниць. Стрілянина йшла так завзята, що аж одна гармата трісла. Аж при помочи обосторонних приятелів з трудом покінчено баталію і підписано мир. Бонавентура й Теодор мали вступитися з Делятина. Але уперті брати не дотримали умови. Тоді Еварист у друге напав на делятинський замок, добув його, частину залоги повбивав, частину взяв у полон; дальше уладив напад на замок Теодора в Ланчині, знищив його і зруйнував, що тільки залища полишилися. Тоді Теодор великим коштом зібрав 1200 жовнірів, найшов на замок Евариста в Турці, добув його, забрав велику здобич і брата відвіз до вязниці у Львові. Війна між братами тривала ще дальше, але прийшла війна Хмельницького і вся шляхта знайшлася в рівній руїні.

У війнах між панамі брала участь і дрібна шляхта, як нпр. з Березова, і селяне, особливо свобідні верховинці. Шляхетська анархія перекинулася і на селянство, і так вільне і незалежне, що почало наслідувати панів, мечем і силою рішало свої справи і спори. Се виявилось підчас Хмельниччини.

В 1648 р. під кінець літа до Галичини війшли козацькі війська під проводом Богдана Хмельницького. У всій країні, аж по Карпати, спалахнуло повстання проти Поляків. На Покутті в Отинії шляхтич Семен Височан зорганізував народне військо до 15000 чоловіка; головним помічником його був шляхтич Лесь Березовський з Березова. Повстання дійшло аж у глибину Гуцульщини, всюди убивано панів і нищено панські двори. Се-

ляне з Білих та Чорних Ослав та з Слободи Росяної знищили двір Валеріяна Жардецького. Десятинський піп Андрій, той сам, що вів артилерію Белзецького, тепер брав участь у грабленню Поляків. Шляхтичі Березовські з Нижнього Березова, — Іван Іленишин, Андрій Нергешів, Григорій Заремба, Степан Тумів, Івась Абрамчик, Михайло Оленишин — разом з попом Іваном Міховим напали на шляхтича Матіяша Злотніковича, що втік з Коломиї, пограбили його та майже голого пустили в дальшу дорогу. Двір у Текучій спалили селяне аж із Сопова під Коломиєю. Знов Степан Гаврилишин із Космача і Олекса Юрієвич з Рожнова ходили на Лючу і Дебеславці. Піп Онопрій і селяне з Ключева Нижнього знищили майно пана Петра Остойського. На замок у Печеніжині нападали доохресні селяне. На двір у Кутах ходили селяне з Тюдева. Всі отсі події вказують, що повстання в горах прийняло тільки негативні форми, — нищення польських панів. Організаційної праці серед повстанців не бачимо, — у сих далеких околицях не було відповідного проводу. Але не можна сказати, щоби у рядах повстанців не було ідейного елемента. Противно — ях повстання упало і козаки залишили Галичину, багато учасників повстання уступило разом з козацьким військом і дальше служило під українськими прапорами. У козацькому реєстрі 1649 р. віднаходимо цілий гурт шляхти Березовських: Ярема, Трифон, Грицько, Жадан у брацлавському полку, Улас і Грицько у білоцерківському, Гаврило у кропивенському, Демко у переяславському, — деякі з

них певно емігранти з гуцульського Березова. За участь у повстанні зустріла Березовських важка кара, польський король Іван Казимир сконфіскував їх землі та передав на власність Полякам. У конфіскаційнім декреті читаємо імена 25 шляхтичів — Українців з Березова.

У найблизших роках народній рух на Покутті відживав при кождім козацькім поході і при кождій новій війні. Знов творилися народні ватаги, що починали боротьбу з Поляками. В 1656 р. великі відділи, галицькі й волоські, ходили по Покутті, рабували замки, брали шляхту до неволі, грабили все, що було можна. Тоді добуто також і замок у Снятині. Не було безпечного переїзду від села до села. Але вже тоді починають вести провід фахові карпатські опришки. В дальшому часі ці рухи прибирають чимраз більше характер звичайного розбишацтва. В 1659 р. опришки стали особливо сміливі, не тільки грабували села і містечка, але й жадали контрибуцій; селян у горах вони підмовляли до широкого повстання. Шляхта мусіла організувати окремі відділи, які висилано в гори проти опришків, — і на села, що „бунтувалися“... В 1665 р. став голосний як ватажок Дрозденко, що оперував головно над Дністром. В 1683 р. у Делятині увязнено „славного“ розбійника Нестера; він виявив, що його ватага мала широку організацію, грабила не тільки звичайний добуток, але й дзвони, казани у броварах і ін., що частина його товаришів є на Україні, частина на Волощині і под. В 1703 — 1712 р. найславнішим ватажком був Іван Пискливий з Довгополя Руського над Черемошем.

Він робив напади на Отинію, Березів, Микуличин, Заболотів і ін. У його ватазі були Гуцули, Бойки, Волохи; велику роль грав сапогівський арендар Абрамко, що піддавав опришкам пляни нападів. Рівночасно розбивали Пинта, Жолоб, Паньчишин і інші. Але усіх перейшов славою Олекса Довбуш.

III.

Образ Гуцульщини в часи Довбуша можна змалювати у загальних рисах. Значно змінилася форма гуцульських прізвищ. У XVIII в. майже без виїмків прізвища кінчаються на -ак, -як, -ук, -юк (Цюперяк, Гаштурак, Квічук, Степюк), дуже рідко є інші форми (Паліїв, Жолоб, Смикайло). Головним заняттям було скотарство, особливо годівля овець; роблять сир, бриндзю, будз і ін. Хліборобство розвинене слабо; муку і пшоно купують далеко на долах, у Надвірній, Коломиї і ін. Мельництво поширюється у глибину гір, знаємо нпр. млини в Довгополі і Соколівці. Про ткацтво маємо деякі інтересні подробиці. Олекса Головчук, родом з Косова, вчився ткацтва на Поділлі під Могилевом і як ткацький челядник вернувся до Косова, робив тут чотири роки, потім пішов у Жабе і працював у вдовиці Марусі, Матвієвої доньки, півтретя року, знов вернувся до Косова і робив на варстаті у ткача Волошина, відтак наймився у Ясеневі у ткача Михайла Пивнюка і був у нього 14 неділь. У Довгополі робив войлоки Андрій Квятковський, родом з Крилова, що вивчився ремесла на Волощині. Вони оба згодом попали в опришки. — Дещо знаємо про убрання верховинців: чуємо про сорочки з полотна, кожушки, сіряки, гуглі (сукняні каптурі); деколи трапляються „українські“ шапки; жінки носять коралі. У оп-

ришків, багато всякої зброї: топірці, балти, обушки, рогатини, пістолети, ладівниці на порох, тайстри. Харч у горах, — молоко, сир, мясо з баранів і ялівок, дичина, рідше солонина, хліб, пшоно; дуже багато йде в гори горілки, яку Жиди довозять у боклагах, бутлях, пляшках. Також поширений тютюн, який продають цілими папушами. На свята і при різних інших нагодах є забави й танці в коршмах і по хатах; навіть у лісах і полонинах між опришками. З музичних інструментів згадується флояра і скрипка. Родинне життя було не дуже унормоване. Опришки всюди знаходять собі любаски. Розводи переводяться самовільно. Старий опришок Гнат Кицюк у суді на допитах заявив щиро, що має дві жінки! Одну жінку він мав у Жабю, жив з нею п'ятнацять років, мав одного сина, але кинув її і пішов на Волощину. Там познайомився з якоюсь удовицею із своїх сторін, застав її і жили разом дванадцять років. Але у них не було дітей і він сказав: „Коли у нас дітий нема, то розпаюймо наш маєток, а Бог нам дав усякого добра доволі, і ти підеш собі до своєї родини, а я вернувся до першої жінки і до сина“. Вона згодилася на се, він дав їй половину майна, розпрощався з нею і вернувся назад у Жабє. Давня жінка прийняла його і він жив з нею три роки, аж його арештовано.

Життя в горах було важке і багато людей бідувало. Зчаста чуємо про бідних вівчарів у полонинах, комірників, наймитів, слуг, що шукають собі заробітку в чужині, — зпоміж них найбільше набиралися опришки. Але були й багатші селяне, особливо отамани (війти) по селах, що мали ве-

ликі полонини, багато овець, свої млини і ин. Декуди по дворах сиділи пани — шляхта, або їх управителі, багаті, що вели шумне життя і утискали підданих. Отсі „лихі пани“ були в особливій ненависти у народа. Ще більше давалися відчувати в горах Жиди, які по всіх дорогах їздили за торгівлею і доходили вже у найдальші гірські закутки (нпр. під Буковець, на потік Варатин, — на теперішній дорозі з Яворова до Криворівні). Всі більші коршми й аренди були в жидівських руках; так Жид Гедалія к. 1700 р. мав держави й аренди в Косові, Яблонові і Кутах. Із своїх промислів Жиди збирали великі багатства і на них жадним оком глядять опришки. На сьому тлі відносин Гуцульщини виразнійше виступає особа Довбуша.

Олекса Довбушук — так звуть його всі сучасники — був сином Василя Довбуша з Печеніжина. Батько з жінкою і кількома дорослими дітьми жив у комірнім у господаря Гаврила Твердюка і не мав ніякого майна, тільки трохи овець. Вівці паслися у полонинах разом з чередою села Марківки. Олексі не подобалося марне життя батьків, він кинув родину і пішов опришкувати. Вперше про його розбої чуємо 1738 р., він жив розбишацтвом аж до смерті 1745 р.

Довбушук почав своє розбійницьке ремесло довкола свого рідного села. Один з його перших нападів був на якогось багатого господаря в Чорних Ославах. Але господар якось дізнався, що Довбушук приїде до нього, казав заставити стіл харчами й перекусками, зустрів гостей фляшкою

горівки і припив на порозі здоровлям до Олекси. Ватажок прийняв гостину і приказав своїм товаришам не рухати нічого господареві. Але інших людей, що зі страху повтікали в ліси, опришки обрабували. Звідси вони ходили у Малі Лючки на заклик якогось господаря, що посварився з братом і привів на нього опришків. Дальше Довбушкова ватага убила в Текучій урядника Лошака і спалила його папери; в Ланчині вбито одного жупника; пограблено Товмачик і Добротів; у Вербіжи і Воскресінцях зрабовано панські двори. У коршмі в Дебеславцях Довбушук пив нераз зі своїм товаришем Іваном Бойчуком.

Нераз навідувався Довбуш до своїх батьків до Печеніжина, особливо під Великдень; у коршмі ішла тоді широка забава, нераз опришки п'яні лежали без пам'яті.

Раз по п'яному молодший брат Іван затяв Олексу так сильно в ногу, що він уже ніколи не ходив просто, — як співають у пісні:

Тай на ніжку налягає,

Топірцем ся підпирає.

Довбушевим батькам ізза слави сина життя ставало красше, бо різні люде, найбільше Жиди, приносили їм дарунки, щоби забезпечитися перед нападами опришків. Сам Довбуш мав багато приятелів, щирих чи з конечности. серед сусідних панків; так нпр. економи з Ослав у полі пили з опришками і доставляли їм харчі, якийсь пан Михайлівський дістав від них кунтуш і рульон дукатів, його жінка й донька шнурки коралів і перел.

Попада в Сапогові переховувала Довбушеву здобичу і заставляла опришкам столи.

Але згодом Довбуш мусів залишити околиці Печеніжина, бо проти нього зорганізовано відділи міліції, т. зв. смоляків, що стали наступати на його ватагу все ближше. Довбуш перенісся у верховину. Якийсь час він ховався з товаришами на буковецькій полонині. Згодом пішов аж у Чорногору і звідтам організував напади на всі сторони. Головне місце його перебування було на Стозі. На цьому місці весною Довбуш збирав свою ватагу. Хлопці сходилися з різних сторін по два, по три — збиралося їх тридцять до сорок. Довбуш тут „бракував“ їх, вибирав що ліпших: „котрого собі вподобав, того взяв, а котрий не вподобався йому, тих легінів вибракував і перегнав від купи“, оповідав один з опришків Андрій Пилипак. Вибрані присягали ватажкови деколи на стрільбі, що його не покинуть. Відгомін того є й у пісні про попадю Марусю, що пристала до опришків

Закувала зазуленька та на перелеті,

Присягала дівчинонька та на пістолеті.

Одному з нових товаришів, Андрієви Лавровому, Довбуш наказував, щоби нікому не згадував, що з ним був: „Бо як скажеш, що ти з нами ходив і зрадиш нас, то хоч би ти був і в третій землі, то я таки тебе дістану і розсічу“. І дав йому 3 тинфи (гроші), бохонець хліба і папушу тютюну. Довбушева ватага в останні роки його походів складалася тільки з дванайцятьох опришків. З того числа тільки чотирьох було з Галичини: Довбушуків сестрінець Павло Орфенюків з Ямної,

Степан з Зеленої, Квічук із Порогів і наймолодший Василь Баюрак з Дори; сім було з угорського боку, а саме син Серечика, Матій Цюперяк, Гриць Мартишук і четвертий невідомий з імени з Ясіня, дальше Іван з с. Валені, Федір з Будищ і Аналій із Сербів; врешті був якийсь Михайло з України.

На зиму звичайно ватага розходилася на різні сторони. „Як визимуємося, то зійдемося знов“, говорив ватажок. Для самого Довбущука головним пристановищем була Ясіня по угорським боці, недалеко галицької границі. Туди він спровадив свою жінку і тут перебував нераз у гостині. Ясенівський коршмар Дувид мав з ватажком умову і продавав йому в Сиготі здобич, добуту в Галичині. Але як з угорського боку також стали натискати на опришків, Довбушук не міг уже на зиму сходити до Ясіня, а мусів зимувати у Чорногорі. Він поклав собі хату в полонинах у дебрі названій Джерджя на Зеленім Потоці і тут зимував, а разом з ним сім товаришів. До своєї зимівки зігнали вівці з кошари угорського шляхтича Регника, що був винен Довбушеви 50 маріяшів за здобичу, різали одну вівцю за одною і живилися мясом. Муку і пшоно присилала їм на конях Довбущукова жінка, — вона купувала сі харчі у Надвірній.

Із своїх пристановищ у горах Довбушук робив напади на всі сторони — на угорський бік, у Молдаву і найбільше до Галичини. Тепер він виправлявся деколи й дальше за Коломию. В 1741 р. він з 12 товаришами напав на двір шляхтича Карпінського в Голоскові около Отинії, — тоді саме

родився сьому панови син, пізнійше відомий поет. Карпінський полишив жінку на постелі, сам сховався у лісі, а страшним гостям казав заставити стіл хлібом, сиром та горівкою. Довбушук прийняв гостину, не зробив мешканцям ніякої кривди, ще й дав бабі-повитусі три золоті, а матері радив, щоби на його памятку дала дитині ім'я Олексі! В 1744 р. Довбуш ходив з Ясіня на Богородчани. Першого дня ночували в лісі, другого дня в ночі зайшли до Зеленої і дальше нічю ішли лісом, аж зазоріло їм під Солотвиною. Тут лежали через день, і знов у ночі пішли дальше, стали у дуброві під Богородчанами і знов перележали через день. Під ніч пішли наперед на двір і зрабували його. Двох жовнірів убито, третього, що дзвонив на тривогу, застрілив власною рукою Довбушук на дзвіниці. Потому пішли на місто і зрабували кілька домів. Зі здобичі Довбушук брав пістолети, стрільби, шаблі, гроші, золоті й срібні річи. Шаблі оправлені у срібло Довбушук поломив і срібло з них з іншим сріблом збив у бурдюг. Назад опришки ішли попри Солотвину і Бабче, прямуючи на полонини, але здогонила їх погоня і вони розбіглися. У ті сторони Довбушук заходив також під Манявський Скит та на Перегинсько і був теж на рабунку у Борщеві.

Зчаста бував він і над Черемошем, у Криворівні, Ясенові, Устеріках, Розтоках, Довгополи. З Красноілею звязане оповідання про жорстоку пімсту Довбушука над тамошнім отаманом Миколою Дідушком 1743 р. Дідушко був великим багатцем і Довбушук хотів пожитися на ньому: зажадав,

щоби прислав йому терх (себто дві бербениці) — сира. Але гордий отаман відповів, що він зловить Довбушука і його голову віддасть до Станиславова. Тоді Довбушук виправився на Дідушка. Про його напад оповідає слуга Дідушка, Семен Волощук: „Ми доїли під вечір перед заходом сонця вівці і Дідушків син Іван доїв з нами; аж тут надбіг один опришок та каже: „Лишайте молоко з дійничками та йдіть до хати“. І вдарив Рябчука Павла, найстаршого Дідушкового наймита, що тоді набіл прятів, а Дідушкового сина взяв за потилицю та питається: „Де батько?“ — Той відповів: „Не знаю, чи в Кутах, чи на селі?“ — Опришок крикнув: „Що брешеш! Де твій батько? Гадаєш, що я не знаю? Я від рана на вас чатую“ і вдарив його балтою (топором) по голові так, що той ледви за годину очуняв. Потому загнав нас п'ятох із кошари до хати і запхав нас під лаву. А відтак зловив дівку, та так її ударив, що мусіла признатися, що Дідушко коло ватри, де стригли вівці. Вони післали туди одного опришка, той пішов до нього тай каже: „Іди до пана, твій пан приїхав із Кутів“. Дідушко відповів: „Та йди собі, або мені пан дивний? Не маю часу“. Сей каже знов: „Та бо йди конче!“ Дідушко став його ганьбити, а той ударив тоді Дідушка балтою в голову, аж Дідушко заточився, а відтак ухопив опришка попід сили і крикнув на слугу: „Не дай мене!“ Слуга вхопив було опришка за руку, але опришок ударив і наймита балтою в плечі. Наймит побачив, що се не жарти тай утік. Опришок узяв Дідушка і привів до хати. І лиш його привів, а Довбушук привитав

його лайкою та згiрдним словом: „Чи тут, пане Дiду? А я тобі не прислав на знак чепелика, аби ти менi дав терх сира? А ти казав, що мою голову даси до Станiславова!“ I вдарив його балтою в груди, та каже: „Пiзнаєш ти мене, Олексу? На, рубай мою голову! Ти зганяв села, аби мене ловили i обiцяв панам шапку червоних, аби мене ймили! А от я тебе ймив!“ I вдарив його другий раз так, що той упав i сконав. Один опришок, чорний, низький, припав з пiстолетом та хотiв ще в Дiдушка стрiляти, але Довбуш не дав задля гуку. Дiдушка звязали з сином плечима до купи i так пiдويمив їх Довбуш одною рукою обох високо в гору i каже: „Оттак то вяже Довбушук, пане Дiдушку!“ А той, що хотiв стрiляти, бив трупа так, що йому полонив руки, ноги i всi кости. А потому став говорити Довбуш до Дiдушкового сина: „Де конi? Менi треба пару коний“. Син Дiдушкiв каже, що десь мають бути в царинках. Довбушук каже: „Де слуги? Посилай за кiньми!“ I крикнув до мельника: „Йди за кiньми!“ — Мельник каже на те: „Я мельник, а не слуга“. — Довбушук ударив за се мельника, що той упав аж на землю. Мельничка стала кричати, а вiн i її вдарив так, що також упала. Потому крикнув на мене i на Павла Рябчука, аби ми йшли за кiньми. I ми пiшли за ними, та не найшли, бо вони були в стайнi. Вiн побачив, що нас нема з кiньми, казав палити обiсте. Пiшли палити стайню i там знайшли конi. Взяли пару коний, запрягли, забрали з собою Дiдушкового сина i пiшли. Як ми побачили, що горить, побiгли туди, але не застали вже нiкого.

Коли ми ще були в хаті під лавою, наминав Довбуш не лише сина, але і нас усіх: „Аби ви за мною не гонили і не кажіть нікому, що я був“. А синові казав: „Як будеш отаманом, аби ти за мною не ходив!“

Про смерть Дідушка від Довбуша заховалося дотепер в устах народу оповідання, що досить вірно віддає сю подію. Від сього Дідушка виводять назву „Дідушкової річки“, потоку що пливе з правого боку до Чорного Черемоша (висше Устерік). Ще одна інтересна подробиця в народнім оповіданню: Дідушко „мав великий, білий повстєний, з високов головков наголовник (капелюх), єк давно носили“.

Останній напад Довбуша, що скінчився його смертю, був на Космач. Се було літом 1745 р. Довбушук виправився з Ясіня, де був у своїй жінки, з двома товаришами, сестрінцем Павлом Орфенюком та Василем Баюраком. У Ямній разом із сестрінцем відвідав свою сестру; там вони й ночували. В Микуличині вони убили господаря Мочернюка, відтяли йому голову, взяли 7 талярів, котел, рушницю, ще дещо та спалили хату. Звідтам пішли до Космача на Степана Дзвінчука. Сам Дзвінчук оповідав пізнійше, що Довбушука привела на нього його теща з Криворівні за те, що він не хотів віддати їй віна по помершій першій жінці, її доньці; він затримав у себе її пару волів та одну корову. Вона оклеветала Дзвінчука перед Довбушом, що ніби він ходить за ним та хоче його убити. Про прихід Довбушука, Дзвінчук розказував так: „У тій хвилині пес почав уїдати, а вони

зараз припали до вікон; я сидів на порозі хати, скочив і зачинив сінні двері. Вони казали пустити себе до хати, але я не відзивався, тільки моя жінка й мати говорили до нього і не хотіли пустити його; казали: „Не знаємо, хто ти є, чоловіка нема дома, десь на косовиці у поли“. Вони кинулися до дверей і найперший він (Довбушук), взяв дрюк, заважив двері, трохи відважив, а потім сам собою почав тиснути і лізти до сінний. Я його тоді пострілив. А він тільки залааяв мене і товаришам сказав: „Паліть хату!“ Вони почали кресати огонь та не могли зараз скресати. А потім Довбуш сказав їм, щоби забрали з нього модерунок (зброю), говорив: „Ще я звідси можу іти“. Вони забрали з нього модерунок, узяли його з собою і пішли в ліс, а мій пес, ще гавкаючи на них, пішов за ними собі в ліс“.

Про ту саму подію товариш Довбуша Баюрак оповідав майже так само: „Всі три ми вибралися до Космача, до Степана Дзвінчука і підійшли під його хату в ночі, а що Дзвінчук не хотів отворити дверей, то Довбушук ухопив на дворі якесь дерево, вдарив ним у двері і став їх відважувати. Ми оба, — я і його сестрінець — стояли при дверях. Ватажко відважив трохи дверей і почав тиснутися до сінний, але саме тоді стрілив у нього Дзвінчук і вцілив у плече. Пострілений ватажко втікав з нами в ліс, але що не міг дальше йти, то ми оба занесли його за село в корчі, прикинули ще живого хворостом, а самі пішли в ліс. Довбушук мав коло себе два червоні золоті і монети на таляр; більше гроший коло себе не мав.

Хрестик, зашитий у червоне сукно, що його мав із рабунку богородчанського двора, і срібна позолочена ладівниця, що була, як сам говорив, із розбою й рабунку двора Золотницького, ще лишилися біля нього; лише пару пістолетів і рушницю, що мав також коло себе, дав нам, як ми розставалися; рушницю дав мені, а пістолети сестрінцєви“.

Дзвінчук вибіг із своєї хати, в ночі не вертався до неї, а по селі шукав помочи. Досвіта зібралися люде з громади, космацькі духовні, арендар і почали шукати Довбущука по сіножатах і хащах. „На голос могого пса“, — оповідав Дзвінчук, — „потрапили ми на се місце, на добрі руські гони (кільометер?) від села, в хащах під смерековим деревом знайшли ще живого Олексу Довбущука, — гугля¹⁾ задублена, в сіраку такому, у сорочці в олію затовщеній і обмоченій у смолі, — прикритого галузям; гроший 11 тинфів при ньому. Питали ми його: „Що ти мав за причину на моє життя і на мій дім находити? Чи хто не намовив тебе на мене?“ — Відповів Довбушук: „Чи мене хто намавляв, чи не намавляв, така мені смерть прийшла“. Питалися духовні, що належить до християнської душі: „Чи потребуєш сповіди і бажаєш прийняти святі тайни?“ — Відповів: „Уже я сповідався і причащався у тот час, в котрий поступив на тую дорогу“. Як питали о скарби, де б вони знаходилися, відповів: „В полонині, у Чорногорах, — Бог знає, я знаю, земля

¹⁾ Гугля — рід каптура з білого грубого сукна.

тим буде користуватися, не люде". Мундур і стрільби його, як пістолети чешинки(?), забрали опришки на той час, як був прострілений, бо сам просив про те побратимів, щоби йому в слабости зробили полекшу, так і забрали. Як питали Довбушука звідки і кого мав з собою з опришків, сказав, що один Василь Баюрак, а другий Павло Орфенюк... В тому часі, як почав конати Довбушук до села Космача надїхав п. Колендовський, губернатор яблонівський, і у скорім часі тойже Довбушук при ньому і при людях космацької громади сконав". Олекса Довбушук умер у К о с м а ч і 24 серпня 1745 р.

„По смерти взяли тіло його на віз, везено по селах, оповіщувано і публіковано всьому народови, і в місті Коломиї в ратуші сеж тіло льоковано“. До Коломиї завезено тіло Довбушука очевидно до суду. Не знати, чи полишено його тут у спокою і дозволено похоринити, — чи може по тодішньому звичаю ще по смерти Довбушука суджено і може його тіло повішено або четвертовано й розкинено по роздорожах на пострах іншим опришкам...

Довбушук уже за життя добув собі грізну славу в горах і на підгір'ю, — по смерти його ім'я окружено різнородними переказами й легендами. Він прикував до себе увагу народу деякими незвичайними особистими прикметами: фізичною силою, — знаємо нпр. з оповідання очевидця, що убитого Дідушка з сином підняв до гори одною рукою, або як легко він висадив двері у Дзвінчука; оригінальними висловами, що могли укріпи-

тися в пам'яті: „хочби ти був і в третій землі, то я таки тебе дістану“, „вже я сповідався і причащався у тот час, в котрий поступив на тую дорогу“, скарби його „в полонині, в Чорногорах, — Бог знає, я знаю“ і под.; врешті великою відвагою і свого роду лицарськістю, що не карав безборонних і тих, що виходили йому на стрічу з добрим словом і чаркою... Але при всьому тому він таки був опришком, розбишакою, для якого головною метою була здобича; — щоби здобути собі наживу, він не вагався жертвувати людське життя, не дуже вважаючи, кого убиває пана, чи Жида, газду, чи наймита. Та згодом, протягом двох століть, народ забув про всі жорстокі діла Довбушука, прибрав його постать славою героя, мстника народніх кривд, опікуна Гуцульщини. „Довбуш лиш Жидів та панів бив, а людям нічого не казав“, — оповідають про нього в горах. — „Забирав у нехристів та могучих людей гроші і ділив їх поміж бідних“. Всюди в горах показують Довбушеві печери, комори, камені, хрести і ин., все зв'язане з переказами й легендами преславного ватажка.

По смерті Довбуша перше місце серед опришків зайняв Василь Баюрак з Дори. Як знаємо, він був при смерті Довбуша у Космачі; потім перебрався на Молдаву (по дорозі в Жабю, перемовив і забрав з собою жінку одного газди) і там п'ять чи шість літ господарив і жив зі стрілецтва. Але згодом відкрилося, що він опришок, його арештували, він утік сторожі і знов почав опришкувати. Спершу ходив по Молдаві й закарпатсь-

кім підгірю, потім робив напади по галицьким боці, особливо на Жидів. Зловлено його 1754 р. в Ясенові і віддано під суд у Станіславові. По довгих допитах суд видав на Баюрака засуд смерти: „За те, що важився на невинних, винуваті руки підносити і забивати, мають бути обі руки живому зрубані по лікті, також голова по зрубанню їх має бути зрубана тимже топором; на кінець щоби був четвертований на страх і здержання інших; тіж чверти мають бути завішені на шибениці, що стоїть у поли при шляху, опісля в дальшому часі похоронені в землю, — тільки голова довший час має оставати“... Як вели Баюрака на кару, оповідає очевидець Карпінський, він казав подати собі флюяру і пригравав на ній сумні верховинські думи...

В дальших роках ширив пострах опришок Іван Бойчук з Ясенева. Він ходив під Коломию, на Болехів, на Косів — врешті 1756 р. його ватагу розбито. З Баюраком і Бойчуком разом опришкували цілі десятки інших розбишак: з Жабя Дірчилюк, Ткач, Урденчук, Федір; із Слупейки Мошук; з Криворівні Бушук, званий Пістолетником, і Федір; з Ясенева Данилюк, Ковальчук, Кривнюк, Кручук; з ясенівської Річки Мингерич; з Устерік Кочерганюк; з Соколівки Берчук і Олекса; з Косова Бісик, Варцаба, Головчук; з Космача Бойчук і Головчук; з Березова Жупник; з Ямної Бабчук і Іванишук; з Дори Дреботяків і Семенів, — та багато інших з Покуття, Буковини і дальших околиць.

Розбишацтво панувало в горах аж до кінця

XVIII в. За польської влади організовано проти опришків невеликі відділи т. зв. смоляків, що мали переслідувати і виловлювати підозрілих о розбої: деколи в поміч приходили їм військові частини. Але в глибину гір, до самого жерела розбійництва, поляки не вміли дібратися. Аж австрійський уряд, що 1772 р. зайняв Галичину, консеквентними заходами, особливо організацією жандармерії, спинив напади опришків. В початках XIX віку ще тут і там опришки відзивалися, але врешті мусіли покінчити своє невдячне ремесло.

Народ, хоч і звеличав Довбуша героєм, все таки на розбишацтво глядів критично. У відомій народній пісні сам Довбуш перед смертю наказує товаришам:

Сріблом-злотом поділіться,
А самі вже розходіться,
Але не йдіть розбивати,
Йдіть до дому газдувати.

І топірці понехайте,
Кровці вже не проливайте;
Людська кровця не водиця
Проливати не годиться...

Джерела і література.

В. Janusz: Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. 1918.

Галицько-волинський літопис.

В. Розав: Українські грамоти ч. I, 1928.

Akty grodzkie i ziemskie, т. XII.

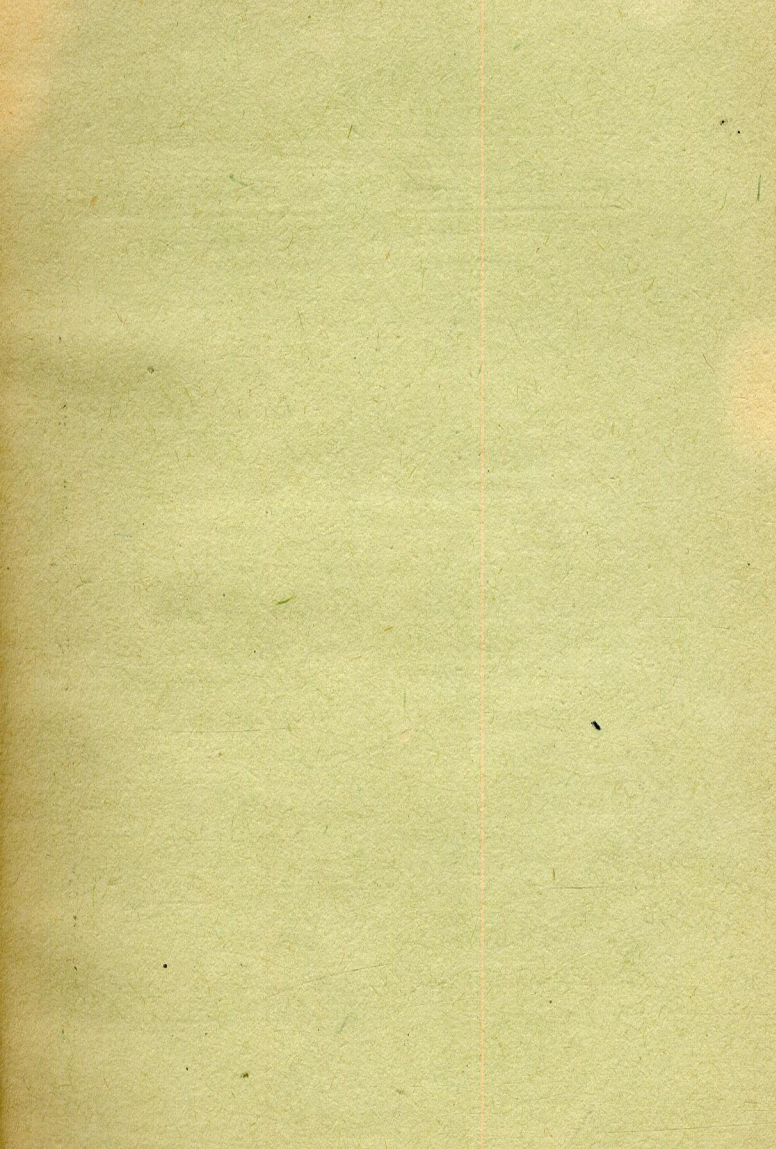
Źródła dziejowe, т. XVIII.

Джерела до історії України-Руси, т. I, IV, V.

М. Грушевський: Історія України-Руси т. II, IV, VI.

W. Łoziński: Prawem i lewem.

Ю. Целевич: Опришки (Русь іст. бібл. т. XIX).

1 р. 14 к. РЛ
(1986)

3002

Рік заснування 1883.

Рік заснування 1883.

10 відзначень на світових
виставах, 8 власних домів.

„Народня Торговля“

Краєвий Союз Споживчий

Кооператива з відповідальними уділами

У ЛЬВОВІ, РИНОК 36, ВЛАСНИЙ ДІМ.

Телефон: 4-86 і 47-29.

Власний магазин на дворі у Львові.

Доставляє споживчі товари Кооперативам.

Поручає в своїх 24 складах в більших містах краю:

товари споживчі і кольоніяльні.

Різнородні вина природні до літургічних цілей.

СПОЖИВЧІ ДЕЛІКАТЕСИ.

Безалькогольні і алькогольні напитки найлучших краєвих продуктів

КОНЯКИ і РУМИ ЗАГРАНИЧНІ.

Уділ 20 зол. Вкладки ощадности на найліпших умовах.

Девіза: совісно і лише добрі товари.

Рл3002

М. М. Риппакевич
І. Риппакевич

З історії